

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΛΕΥΘΑΝΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ
1950

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΛ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

φράζουμε τὴν ἱκανοποίησή μας γιὰ ἐργασίες ποὺ προϋποθέτουν βαρύτερο μόχθο, γιὰ νὰ προσφερθοῦν σὲ μιὰ κοινὴ χρησιμότητα καὶ γιὰ νὰ συμπληρώσουν κενὰ ποὺ δὲν τὰ εἶχαμε ἀκόμη ὑπολογίσει. Πολλὰ βιβλία ἔχουν ὡς τῶρα γραφεῖ, ποὺ ἐξιστοροῦν τὶς θυσίες τῆς Ἑλλάδας στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ φασισμού καὶ τοῦ ναζισμού καὶ τὰ ἐγκλήματα τῶν κατακτητῶν εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ κ. Δημήτριος Μαγκριώτης ὁμως μᾶς παρουσιάζει τὴ συστηματικώτερη ἐργασία, ἀπ' ὅσες τοὐλάχιστον γνωρίζω, πάνω στὸ πολυπλευρὸ καὶ πολυτάραχο αὐτὸ θέμα. Ἡ καταγραφή τῶν γεγονότων καὶ ἡ παράθεση τῶν στατιστικῶν γίνεται μ' ἕνα πνεῦμα ἐπιστημονικῆς ἀσκήσεως ποὺ δείχνεται πειστικότερο ἀπὸ τὶς συναισθηματικὲς διαχύσεις ποὺ συχνὰ παραμορφώνουν τὸ θέμα.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν ἔχει λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις. Ἀλλὰ θέτει ἐπίσης ἐντονα τὸ ζήτημα ἂν τὸ πνεῦμα, ἡ καλλιέργεια, εἶναι ἱκανὰ ν' ἀποτρέψουν τὸ ἔξοπισμα τῆς βαρβαρότητας. Περισσότερο ἀπὸ τὰ βρείπια καὶ τὰ πένθη, ἡ ἀπόλεια τῆς ἐμπιστοσύνης μας στὶς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀποτελοῦσα τὸ ὀδυνηρότερο πλήγμα. Ὁ κ. Μαγκριώτης, ποὺ πιστεύει στὸν ἄνθρωπο, ποὺ πιστεύει, προπάντων, στὴ θεία δικαιοσύνη, καταβάλλει συγχρόνως καὶ μιὰ συγκινητικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀποκατάσταση αὐτῶν τῶν ἀξιών, γιὰ τὴν ἐπούλωση τῶν ἠθικῶν τραυμάτων.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

Αἰμ. Χουρμούζιου : «Ἡ δοκιμασία τοῦ πνεύματος», ἠθικὸς ἀπόλογος.

Ἐνα βιβλίο γραμμένο κάτω ἀπὸ τὴν πίεση μιᾶς ἐσωτερικῆς ἀνάγκης—μιᾶς ἀνάγκης γιὰ τὴν ἐκφραση στοχασμῶν ποὺ εἶναι ζυμωμένοι μὲ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξή—μπορεῖ νὰ εἶναι ἕνα βιβλίο προορισμένο γιὰ τοὺς λίγους, κατὰ συνέπειαν ἕνα βιβλίο ποὺ δὲν πρόκειται νὰ προκαλέσει θόρυβο. Ἔτσι, δὲν περιμένω ἀπὸ τὴ «Δοκιμασία τοῦ πνεύματος» τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμούζιου νὰ βρεῖ τὴ δικαίωσή της μὲ μιὰν ἀπήχηση στὸ πλατύτερο κοινό. Ἀλλὰ πιστεύω πὼς τὸ ἀποτέλεσμά της σὲ μερικὰ πνεύματα ἀνήσυχια, διψασμένα νὰ προσεγγίσουν τὶς ρέουσες πραγματικότητες τῆς ἐποχῆς μας, τὰ προβλήματα τῆς τὰ πῶς φλέγοντα, θὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ οὐσιαστικὰ καὶ βαθύ. Μέσα σ' ἕναν κόσμο παράλογο, τρομαχτικὰ ἀρρυθμὸ καὶ συγκεχυμένο, οἱ ταλαιπωρημένες ψυχὲς ἔχουν ἀνάγκη νὰ πάρουν ἀναπνοή, ν' ἀκουμπήσουν κάπου, νὰ δραματισθοῦν μιὰ λύτρωση. Καὶ πολὺ δικαιολογημένα, τὶς προϋποθέσεις τῆς λύτρωσης αὐτῆς θὰ τὶς ζητήσουν μέσα στὸ βιβλίο τοῦ κ. Χουρμούζιου.

Μπορεῖ ἄλλα ἔργα του, ὁ Παλαμᾶς του, λόγου χάρι, νὰ εἴχαν ἀνοιχτὸ τὸ δρόμο γιὰ ἕνα ἐδύτερο κοινό. Νὰ διαδάστηκαν, νὰ συζητήθηκαν, νὰ πήραν ἐπίσημη θέση σὲ βιβλιοθήκας. Μὰ ἡ «Δοκιμασία τοῦ πνεύματος» εἶναι τὸ καθ' αὐτὸ δικό του ἔργο, ἐκεῖνο ποὺ ἀμειώτερα, πυρετικώτερα ἐκφράζει τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸ ἔγραψε. Κάτω ἀπὸ τὸ ἀποκαλυπτικὸ του φῶς

κάθε ἄλλη πνευματικὴ ἐκδήλωση τοῦ συγγραφέα παίρνει τὸ πραγματικὸ τῆς νόημα. Μέσα στὶς σελίδες αὐτὲς εἶναι φανερό πόσο ὑποφέρει ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ρητὸς καὶ κατηγορηματικὸς πάνω σὲ ἀξίες ποὺ μεταμορφώνονται ἀπὸ μέρα σὲ μέρα, ὅταν ἡ πείρα τῆς κάθε στιγμῆς ἀντὶ νὰ συμπληρώνει τὴ γνώση αὐξάνει τὸ δισταγμὸ. Μὰ διαθέτει τὰ πῶς εὐαίσθητα δάχτυλα γιὰ νὰ συλλαμβάνει τὶς διακυμάνσεις ποὺ ἀποτελοῦν τὴν οὐσία τῆς ἀλήθειας τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὸν βλέπω νὰ υπογραμμίζει μὲ συγκίνηση τὴν ἐξομολογητικὴ φράση τοῦ Arthur Koestler, μέσα στὴν ὁποία βρίσκει τὴ δική του ἀτομικὴ δικαίωση: «Ὅταν ἤμουνα μαθητὴς, κάθε χρόνο ἔμεινα ἐκπληκτὸς καθὼς θυμῶμον πόσο ἀνόητος ἤμουνα τὸν προηγούμενο χρόνο. Κάθε χρόνος καινούργιος μοῦ ἔφερνε τὴν ἀποκαλύψή του καὶ κάθε φορὰ συλλογιζόμουνα μὲ ντροπὴ καὶ μὲ λύσσα τὶς ἀπόψεις ποὺ εἶχα ἀραδιάσει καὶ ὑπερασπίσει πρὶν ἀπὸ τὴν τελευταία μου μύηση. Σήμερα εἶμαι ἀκόμη ἀνίκανος νὰ καταλάβω πὼς μπορούσα τὸν προηγούμενο χρόνο νὰ ὑποφέρω τὴ βαθύτατή μου ἀγνοία...» Εἶναι, λοιπόν, καὶ ἡ «Δοκιμασία τοῦ πνεύματος» ἕνα βιβλίο κατὰ βάση ἐξομολογητικὸ, βιβλίο ἀποκαλυπτικὸ γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν προσωπικὴ πνευματικὴ περιπέτεια τοῦ συγγραφέα του, καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς περισσότερο ἱκανὸ νὰ ἐπηρεάσει.

Ὁ τόνος τῆς ἀπαισιοδοξίας καὶ τῆς ἀπογνώσεως, ποὺ ἤχει στὸ δάθος τῶν στοχασμῶν του, δὲ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὀλοκληρωτικὰ κατανοητὸς παρά μόνον ἀπὸ ὅσους ἔζησαν μιὰν ἀνάλογη μὲ τὴ δική του ἐσωτερικὴ περιπέτεια. Αὐτοὶ ποὺ συνέβη νὰ πιστέψουν βαθιά, κ' ὕστερα ἀναγκάσθηκαν, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς πραγματικότητας, ν' ἀπορρίψουν τὴν πίστη τους, βρίσκονται τῶρα περισσότερο ἀπ' ὅλους στὸ κέντρο τοῦ σημερινοῦ δράματος καὶ συμμετέχουν ὀδυνηρότερα στὴ φοδερὴ ἀγωνία τῆς ἐποχῆς μας. Μιὰν ἀγωνία, ποὺ εἶναι ἀπότοκη τῆς συγκρούσεως δυὸ κόσμων, δυὸ συστημάτων, σὰ μοιραία συνέπεια τοῦ δεύτερου πολέμου, ποὺ ἀπαιτεῖ ἕναν τρίτον. Ὁ κ. Χουρμούζιος μᾶς φέρνει ὡς τὴν καρδιά τῆς ἀγωνίας αὐτῆς, ὅπως ἐλάχιστοι ἴσως θὰ μπορούσαν νὰ τὸ κάμουν, προχωρώντας πότε νηφάλιος, ἤρεμος, διαυγής, πότε θερμαινόμενος καὶ ὀργιζόμενος, πάντα ὁμως μὲ τὴν ἀσφάλεια ποὺ ἡ ἴδια ἡ ἐνταση τοῦ προσωπικοῦ του διώματος τοῦ χαρίζεται. Ἡ «Δοκιμασία τοῦ πνεύματος» εἶναι ἕνα βιβλίο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κατάληξη καὶ τὸ συμπέρασμα πολλῶν ἄλλων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλήσει ὁ συγγραφέας γιὰ νὰ προσανατολισθεῖ, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὸ ἀτομικὸ του αἰσθημα, τὸν προσωπικὸ του στοχασμὸ, περιπλανώμενος ἀνάμεσα σὲ ὁμοίους του καὶ σὲ ἀντίθετους του, μὲ τὴ θαυμαστὴ εὐχέρεια ἐνός καταδροχιστῆ καὶ ἀναχωνευτῆ ἰδεῶν. Σημειῶνω μερικὰ ὀνόματα ποὺ κράτησαν θέση στὴ μνήμη μου καὶ ποὺ σημαδεύουν τὴν ἔκταση αὐτῆς τῆς περιπλάνησης: Κάρολος Μόργκαν, Μπεντά, Μαλρό, Ζίντ, Μπαρμπύς, Βαλερύ, Σπέντερ, Ρομάλν Ρολάν, Τόμας Μάνν, Fitzgerald, Julian Huxley, Denis de Rougemont. Στὴν ἐπαφή του μᾶζι τους, ὀδυνηρότερα τὸν πυρώνει ἡ ἀνάγκη τῆς

δράσης, γιατί περισσότερο πειθεται πώς ο καιρός δεν περιμένει: «Μέσα στις κρίσιμες τούτες στιγμές, θά πρέπει το πνεύμα να δικδικήσει την ώρα του».

Θά πρέπει, δηλαδή, να βρει μία διεξοδό, που να μη σημαίνει τή συντριβή του αλλά τήν επίβιασή του. Αποβλέποντας σε μία σύνθεση των δύο μορφών της ελευθερίας (της πολιτικοκοινωνικής από τή μία και της προσωπικής—πνευματικής από τήν άλλη) θά μπορούσε ν' αποτρέψει τήν ιδέα του ενός κόσμου, που θά έφερνε άσφαλώς τον τρίτον πόλεμο, τήν καταστροφή. Και να οδηγήσει τήν ανθρωπότητα σ' ένα νέον ούμανισμό. «που προϋποθέτει μακράν άσκηση των πνευμάτων, άδικροτή παιδευση της ψυχής και συνάμα τή μάχη». Υπογραμμίζω μία κατηγορηματική διαβεβαίωση του συγγραφέα, που σημειώνει ένα σταθμό στη σκέψη του και συνάμα υποδηλώνει τήν κορύφωση του δράματος με τον τρόπο που τοποθετεί τό πρόβλημα της ελευθερίας. «Οι άνθρωποι, σ' οποιοδήποτε γεωγραφικό πλάτος κι' αν αγαπνέουν, θέτουν σήμερα τό αίτημα της ελευθερίας και της δημοκρατίας σ' επίπεδο ψηλότερο από τό αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Πιστεύουν, κι' έχουν δίκιο να τό πιστεύουν, πως ή κοινωνική δικαιοσύνη είναι ένας σταθμός που μπορούν να πλησιάσουν άκοπότερα και με περισσότερη σιγουριά, αν κερδίσουν τή μάχη της ελευθερίας. Η καταναγκαστική κοινωνική δικαιοσύνη καταντά να παίρνει τή σημασία ενός αντισηκώματος που τούς καταβάλλεται για τήν άξεπλήρωτη ψυχική τους οδύνη από τό χαμό αγαθών άνεχτίμητων. Η καρδιά τους είναι δοσμένη σ' εκείνα, τό αίσθημά τους είναι γεμάτο από κείνα. Η λαχτάρα τους είναι παλμός για κείνα».

Πόσο μάς συγκινεί ή θερμή αυτή γλώσσα, αλλά και πόσο περισσότερο μάς κάνει σκεπτικούς! Τό ζήτημα είναι αν μπορεί πράγματι τό πνεύμα να παίξει σήμερα τό μεγάλο ρόλο, που συνάδη να παίξει άλλοτε, αν είναι σε θέση να έμπνεύσει τό ιδανικό του άνθρωπισμού και της πανευρωπαϊκής συνεργασίας που ζητεί ο κ. Χουρμούζιος. Μήπως, φτάνοντας σε μία υπερτίμηση των δυνατοτήτων του, μέσα στους σιδερόφραχτους αυτούς καιρούς, θά παραγνωρίζαμε τούς ουσιαστικούς παράγοντες, που έπηρεάζουν τήν τύχη του κόσμου; Και τήν τύχη, φυσικά, του ίδιου του πνεύματος; Μά πρέπει επίσης ν' αναγνωρίσουμε τήν ανάγκη για τό πνεύμα να δώσει τή μάχη του, να δοκιμάσει τή δύναμή του: «Η αδράνεια θά είταν ο ευτελέστερος από τούς θανάτους».

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΑΓΓΛΙΑ

Θεατρική Ζωή.

Στά 1936, ο Θεοντόρ Κομισαργιέδσκι, ο Ρώσος σκηνοθέτης, ανέβασε στο Λονδίνο τό «Γλάρο», και ή παρξσταση αυτή έχει μείνει από τότε θρυλική. Κι όποτε σήμερα αναφερθώ τό όνομα του

Τσέχωφ, αναγκαστικά ο νοός μας γυρίζει στο «Γλάρο», όπως τον ανέβασε τό Νιού Θήατερ. Ήταν, λοιπόν, πολύ φυσικό όποιος σκηνοθέτης θ' ανέβαζε τό έργο αυτό στο Λονδίνο ν' αντιματώπιζε τις παλιές αναμνήσεις. Ο σκηνοθέτης αυτός είναι ή Άϊρήν Χέντσελ. Στο Λυρικό θέατρο του Χάμμερσιθ, διευθύνει ένα θίασο που, παρ' όλη τήν τέχνη του, σκιάζεται αναπόφευκτα από τό ανέβασμα του 1936.

Τό σημερινό ανέβασμα έχει πολλά καλά: Όσο και δύο σοβαρά μειονεκτήματα. Τό πρώτο, που ίσως να είναι και τό μικρότερο, είναι ή άπογοήτευση που νοιώθει κανείς από τά σκηνικά του Πώλ Σέριφ. Δέν μπόρεσε να αποδώσει τή μελαγχολική ατμόσφαιρα του πάρκου του Σορίν κοντά στη λίμνη, και γενικά τά έσωτερικά του ήταν άσήμαντα. Τό δεύτερο, και πιο σοβαρό, ήταν ή Νίνα, που τό ρόλο της έπαιζε ή Σουηδή ήθοποιός Μάϊ Ζέτερλινγκ. Η μίς Ζέτερλινγκ, είναι μία ευαίσθητη και λεπτή ήθοποιός, και όσοι τήν θυμούνται στο ρόλο της Χέντσίγκ, στην «Άγριοπαπια» του Ίφεν, τό φθινόπωρο του 1948, θά έλεγαν χωρίς δισταγμό, ότι θά ήταν ή ιδεώδης Νίνα. Τό κακό όμως είναι ότι ακόμη δέν ξαίρει καλά άγγλικά. Παρ' όλο που αποδίδει τήν παιδική δροσιά των πρώτων σκηνών, ή μίς Ζέτερλινγκ δέν αίρεται στο ύψος των μεγάλων στιγμών του σπαραγμού. Στο έργο αυτό, ή Νίνα, ύστερα από δύο χρόνια άγώνα, που κατά τή διάρκειά τους έχει έγκαταλειφθή από τον επιπόλαιο μυθιστοριογράφο Τριγκόριν, έπιστρέφει στο έξοχικό σπίτι των πρώτων σκηνών. Κανείς δέν τήν βλέπει, εκτός από τον Κονσταντίν, τον άνθρωπο που τήν αγαπούσε άπελπισμένα. Μπροστά του ανακαλύπτει ξαφνικά ότι μπορεί να άπαγγείλη με κατανόηση και με παράξενη έξαρση κομμάτια του μικρού έργου του, που είχε επιχειρήσει να παίξει πριν από δύο χρόνια, μία καλοκαιρινή δραδυά στο πάρκο. Η Μάϊ Ζέτερλινγκ ξέρει τί πρέπει να κάνει. Νοιώθει τήν παράξενη ψυχροδύνηση της Νίνας, δέν κατορθώνει όμως να τονίσει τήν αντίθεση με τήν πρώτη πράξη. Τά λόγια θγαίνουν από τό στόμα της πολύ μονότονα, και ή σκηνή δέ στέκει.

Εκτός απ' αυτά τά άποτυχημένα σημεία, ή παρξσταση του Χάμμερσιθ προσφέρει απολαύσεις που υποτιμήθηκαν. Ο Πώλ Σκόφφλιντ, ο νεαρός ήθοποιός που παίζει τό ρόλο του Κονσταντίν, κατάλαβε ότι υπάρχουν άλλοι τρόποι να έκφραση τή νευρική ταραχή από τό νευρικό τρεμούλιασμα της φωνής και τις ύστερικές κινήσεις. Τό παίξιμό του κερδίζει άφάνταστα, επειδή είναι συγκρατημένο· τίποτε δέν είναι συγκινητικότερο από τήν άπύρξση που παίρνει τήν τελευταία στιγμή. Και άλλοι ήθοποιοί παίζουν καλά, όπως π. χ. ο Νικόλας Χάννεν στο ρόλο του Ντόρν, του γιατρού, που ή σχέση του με τή Μάσα είναι μία από τις μικρολεπτομέρειες του Τσέχωφ που μάς ξεφεύγουν όταν βλέπουμε τό έργο για πρώτη φορά. Ο Φίλιππ Σταίηντον είναι ό,τι χρειάζεται για τό ρόλο του Σορίν ή Χάϊζελ Τέρου αποδίδει πολύ καλά τήν άπογοητευμένη Μάσα, και ο Τζών Κιντ τον άσκαλο Μεντβόντένκο, που ή φαίνομενικά τυχαία έρώτηση